

Ревенюк Наталія Миколаївна
кандидат мистецтвознавства (PhD),
старший викладач кафедри техніки та реставрації творів мистецтва,
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури,
художник-реставратор кераміки II-ї категорії
відділу наукової реставрації пам'яток,
Національний музей історії України
(Київ, Україна)

Nataliya M. Revenok
Candidate of Art (PhD),
Senior Lecturer
Department of Restoration of Art Works,
The National Academy of Art and Architecture,
Second category art restorer of ceramics,
Department of scientific restoration of monuments,
The National Museum of the History of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)

МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ПРОВЕДЕННЯ ТОНУВАНЬ У ПРОЦЕСІ РЕСТАВРАЦІЇ ПАМ'ЯТОК З ПОРЦЕЛЯНИ ТА ФАЯНСУ

METHODS AND TECHNIQUES OF TONING IN THE PROCESS OF RESTORATION OF WORKS FROM PORCELAIN AND FAIENCE

Анотація

У статті досліджено використання декоративно-захисних покриттів та імітацій у реставрації творів порцеляни та фаянсу методом відновлення елементів розпису, коректність проведених тонувань відповідно до вимог реставрації. Проаналізовано характерні особливості способів тонування – пуантелі, штрихування, суцільне покриття рідкою фарбою, напівсухим пензлем тощо. Досліджувана тема порушує низку питань методики тонування у науково-дослідній роботі реставратора. На основі проведеного дослідження автор пропонує виділити найбільш прийнятні сучасні методи тонувань музейних пам'яток з порцеляни та фаянсу.

Ключові слова: порцеляна, фаянс, реставрація, тонування, декоративно-захисні покриття, імітація.

Abstract

The article studies the use of decorative protective coatings and imitations in restoration of porcelain and faience works by the method of restoration of the elements of painting, the correctness of toning according to the restoration requirements. Characteristic features of toning methods are analyzed – pointers, hatching, continuous coating with liquid paint, semi-dry brush etc. The research topic raises a number of questions about the toning technique in the research work of a restorer. Based on the research, the author proposes to single out the most acceptable modern methods of toning of museum exhibits of porcelain and faience.

Key words: porcelain, faience, restoration, toning, decorative coatings, imitation.

Нанесення декоративно-захисних покриттів на доповнені втрачені фрагменти порцелянових або фаянсових виробів є завершальним етапом реставраційних робіт. На практиці цей метод зазвичай називають тонуванням. Сучасні реставраційні матеріали дають змогу імітувати такі наближені до оригінального декору особливості керамічних виробів, як колір черепка та глазури, фактура поверхні, різноманітні художні прийоми декорування, елементи орнаменту, пензлевий розпис, деколі, друк, штамп, позолота.

Проведення тонувань та імітацій регламентується загальними методологічними принципами, викладеними у методичному посібнику, виданому ВХНРЦ ім. І. Грабаря¹. Згідно з методичними рекомендаціями, у процесі реставрації унікальних творів з порцеляни або фаянсу використовують декоративні прийоми, що дають змогу легко відрізнити доповнення. Це може бути висвітлення тону порівняно із загальним тлом, нанесення фарби і лаку таким способом, при якому фактура відновленої поверхні є відмінною від оригіналу. Якщо керамічний виріб вкритий глазур'ю і має блискучу поверхню, під час тонування доповнені частини втрачених фрагментів виконують в тон черепка, без імітації глянце².

Для менш особливих, але цінних творів допускається повніша імітація кольору і декору, але при безумовному використанні прямих аналогій. Якщо доповнені частини втрач досить значні, а техніка відтворення малюнка – складна, відмовляються від повної імітації. При цьому можливе відновлення незначних елементів розпису на ділянках, прилеглих до

1 Андреева Л., Антонян А., Барабанова Т. Реставрация музейной керамики. Методические рекомендации. – Москва: ВХНРЦ им. акад. И. Э. Грабаря, 1999. – 144 с.

2 Там же.

оригінальних, де чітко “читається” продовження ліній малюнку або є повторювані елементи розпису, які можна копіювати³. Відтворити малюнок можна розмитими тонами, ручним розписом в техніці пуантелі, пом’якшити колірний контраст способом ретуші. Художня ретуш, як і фотографія – це переважно ретельне тонування, де основну увагу приділено деталям, наприклад, при промальовуванні світлотіней або відтворенні гри фарб в різних місцях зображення. Отже, тоновані ділянки повинні завжди відрізнятися від авторських.

Матеріали, які використовують під час тонувань та їх консервації, мають забезпечувати можливість догляду за експонатом в умовах музейного зберігання, тобто бути стійкими до засобів профілактичної обробки⁴.

Процес тонування без залучення аналогів зазвичай виконується на місцях невеликих втрат декору чи живопису методом інерції, заснованим на логічному продовженні малюнка до взаємного з’єднання розірваної форми. В такому разі тонування виконується акварельними фарбами, змішаними з полівінілацетатними темперними білилами методом пуантелі в тон живописного декору. Внаслідок тонування таким способом розпис набуває єдності та має експозиційний вигляд. Місця, де неможливо відновити колір, тон або малюнок, як правило, тонуються в нейтральний колір.

Наукова музейна реставрація не ставить за мету надати предмету вигляду “нового” і тому тоновані ділянки за кольором можуть дещо відрізнятися від авторських.

Процес тонування вимагає від реставратора великого художнього відчуття гармонійного поєднання кольорів, реставраційної коректності, відповідно до вимог реставрації.

Як було зазначено вище, тонування втрачених фрагментів на пам’ятках з порцеляни або фаянсу виконують способом пуантелі, штрихування, способом суцільного вкриття рідкою фарбою або напівсухим пензлем. Тож вибір способу залежить від характеру збережених ділянок з декором, що підлягають тонуванню.

Тонування методом пуантелі (нанесення фарби окремими мазками-крапками) – найбільш поширений спосіб у сучасній вітчизняній реставрації. Пензель змочується у приготованій фарбі та звільняється від великої краплі; легким дотиком його кінчика наноситься крапля фарби, поруч з нею – друга, так, щоб, не встигнувши просохнути, з’єдналися їхні краї. Так тонують всю потрібну ділянку. Водночас, завдяки рівномірному розподіленню крапок, таке тонування на близькій відстані добре відрізняється від авторського живопису. Способом пуантелі відтворюють втрачені фрагменти зображень умовно, без деталей. Такі доповнення не сприймаються як підробка під оригінал.

Спосіб тонування вертикальним штрихуванням застосовується тільки реставраторами Західної Європи. Штрихи наносять вертикальними мазками напівсухим пензлем⁵.

Процес реставрації тонувань завершується нанесенням консерваційно-захисного шару лаку. Залежно від мети цього процесу – захисту тонувань від впливів середовища або імітації глазури – проводиться підбір лакового покриття.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. *Андреева Л., Антонян А., Барабанова Т.* Реставрация музейной керамики. Методические рекомендации. – Москва: ВХНРЦ им. акад. И. Э. Грабаря, 1999. – 144 с.
2. Інструкція з музейного обліку, зберігання та використання пам’яток державної частини музейного фонду України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mincult.kmu.gov.ua/mincult_old/uk/publish/article/88140 (дата звернення: 11.01.2020). – Назва з екрана.
3. *Краснова Т.* Дослідження, реставрація і зберігання музейної кераміки. – Опішне: Українське Народнознавство, 2017. – 464 с.
4. *Ревенок Н.* Методичні рекомендації для курсу навчальної дисципліни “Реставрація скульптури та творів декоративно-ужиткового мистецтва з кераміки” // Українська академія мистецтва. – 2016. – Вип. 25. – С. 67–76.
5. *Филатов В.* Реставрация станковой темперной живописи. Учебник для учащихся реставрационных отделений художественных училищ. – Москва: Изобразительное искусство, 1986. – 264 с.

REFERENCES

1. *Andreeva L., Antonyan A., Barabanova T.* Restavratsiya muzeynoy keramiki. Metodicheskie rekomendatsii. – Moskva: VXRNTs im. akad. I. E. Grabarya, 1999. – 144 s.
2. Instruksiya z muzeynoho obliku, zberihannya ta vykorystannya pamyatok derzhavnoi chastyny muzeynoho fondu Ukrainy / [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://mincult.kmu.gov.ua/mincult_old/uk/publish/article/88140 (data zvernennya: 11.01.2020). – Nazva z ekrana.
3. *Krasnova T.* Doslidzhennya, restavratsiya i zberihannya muzeynoi keramiki. – Opishne: Ukrainske Narodoznavstvo, 2017. – 464 s.
4. *Revenok N.* Metodychni rekomendatsii dlya kursu navchalnoi dystsypliny “Restavratsiya skulptury ta tvoriv dekoratyvno-uzhytkovoho mystetstva z keramiky” // Ukrainska akademiya mystetstva. – 2016. – Vyp. 25. – S. 67–76.
5. *Filatov V.* Restavratsiya stankovoy tempernoy zhyvopisi. Uchebnik dlya uchaschikhsya restavratsionnykh otdeleniy khudozhestvennykh uchilisch. – Moskva: Izobrazitelnoe iskusstvo, 1986. – 264 s.

3 Там же.

4 Там же.

5 *Филатов В.* Реставрация станковой темперной живописи. Учебник для учащихся реставрационных отделений художественных училищ. – Москва: Изобразительное искусство, 1986. – 264 с.

Перелік ілюстрацій:

Рис. 1. Миска фаянсова у процесі реставрації. Західна Європа. Середина XIX ст. НМІУ.

Рис. 2. Миска фаянсова після реставрації. Західна Європа. Середина XIX ст. НМІУ.

Рис. 3. Ікона до реставрації. Києво-Межигірська фаянсова фабрика. 1850-ті рр. НМІУ.

Рис. 4. Ікона в процесі реставрації: доповнення втрат. Києво-Межигірська фаянсова фабрика. 1850-ті рр. НМІУ.

Рис. 5. Ікона після реставрації. Києво-Межигірська фаянсова фабрика, 1850-ті рр. НМІУ.

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

Рис. 4

Рис. 5